

OKRUGLI STOL

“KOMPETITIVNI PROJEKTI” I “HUMANISTIČKI STUDIJI”

8. studenog 2018,

Vijećnica Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Davor Dukić: Dobra večer svima. Evo, peta je godina kako se promijenilo uredništvo časopisa *Umjetnost riječi*, ostali smo u istom sastavu tih pet godina i ovo večeras je peti okrugli stol *Umjetnosti riječi*. Tema večerašnjeg okruglog stola je “Kompetitivni projekti” i “humanistički studiji”. Vjerojatno ste pročitali širi poziv, ali ja ću još jednom pročitati njegov središnji dio, nešto malo komentirati, zatim najaviti naše pozvane sudionike.

Dakle, ove godine “smo se odlučili za kritičku diskusiju o višegodišnjim, razmjerno izdašno financiranim, pretežito međunarodnim istraživačkim projektima u humanističkim znanostima. Navedeni atributi obično se objedinjuju atributom ‘kompetitivan’, kako i stoji u naslovu ovogodišnjeg okruglog stola. Sužavanje fokusa na ‘humanističke studije’, drugim riječima na sveučilišnu humanistiku, proizlazi pak iz činjenice da u našem društvu djeluju samostalni istraživački instituti u području humanističkih znanosti koji bez ‘kompetitivnih projekata’ danas ne bi ni mogli egzistirati”. Dakle, imamo u fokusu humanistiku, Sveučilište i kompetitivne projekte. “U pretpostavljenim obavezama sveučilišnih nastavnika u znanstveno-nastavnim zvanjima oduvijek je bilo rezervirano mjesto za istraživački rad, a već desetljećima taj se segment njihove djelatnosti uglavnom realizira u reguliranim uvjetima službenih istraživačkih projekata. Ipak, tek značajno poboljšanim pristupom međunarodnim fondovima za financiranje timskih znanstvenih istraživanja u posljednjih desetak godina te osnivanjem Hrvatske zaklade za znanost ‘kompetitivni’ su istraživački projekti i u domaćoj akademskoj zajednici dobili važnost koju su nešto ranije imali u drugim europskim sredinama pri vrednovanju pojedinačne i institucionalne uspješnosti. Organizatorima okruglog stola – dakle uredništvu *Umjetnosti riječi* – to se novo stanje barem u dijelu sveučilišne humanistike ne čini neupitno poželjnim, već vrijednosno ambivalentnim. A kako bismo tu pretpostavku ispitali te pretpostavljenu

vrijednosnu ambivalenciju preciznije odredili – dakle gdje je na toj skali neko stvarno stanje stvari – predlažemo za raspravu ovaj grozd polaznih pitanja:

- “Je li kompetitivnost u humanistici opasna ili dobrodošla, odnosno nepotrebna ili nužna?” U pitanju su dane krajnosti, naravno da ovdje očekujemo odgovore negdje “po sredini”.
- “Sudjeluju li u kompetitivnim projektima najutjecajnije/najcitiraniji autori u području humanističkih znanosti? Nastaju li u okvirima projekata humanistička kapitalna djela?” Mislim da svakomu to pitanje zvuči sugestivno, gotovo retorički ili da podrazumijeva prilično veliku sumnju.
- “Dolazi li se do otkrića/značajnih spoznajnih pomaka u humanistici češće/lakše u pojedinačnom ili u timskom istraživačkom radu?”
- “Jesu li sve faze istraživanja u humanistici kvantitativno mjerljive, kako to često pretpostavljaju propozicije kompetitivnih projekata?” To je još jedno pitanje s ugrađenom sumnjom.
- “Je li potreba za putovanjem, uvidom uživo, razgovorom uživo u humanistici danas manja, jednaka ili veća nego prije?” Misli se, naravno, na terenski rad, konferencije koje se nekad ružno nazivaju tzv. znanstvenim turizmom i sl. Naravno, humanistika je ovdje možda preširok pojam, različiti odgovori mogu biti u različitim humanističkim disciplinama. Sljedeće pitanje je s time u vezi.
- “Postoji li uopće, kad su u pitanju kompetitivni projekti, razlika između različitih područja znanosti?” Misli se na znanost uopće.

250

To su bila pitanja. Kao i uvijek na okruglim stolovima imamo pozvane sudionike koji govore desetak do petnaestak minuta, nakon toga slijedi rasprava. Vi ste dobili poziv gdje su navedeni sudionici, dakle znate tko hoće ili tko je trebao govoriti večeras. Poredani su abecednim redom i na posljednjem je mjestu profesorica Milena Žic Fuchs. Ona je trebala biti prva govornica večeras. Jutros negdje prije deset sati javila mi je da zbog bolesti ne može doći. Mi smo se zadnjih nekoliko dana čuli svakodnevno i u tim sam razgovorima uspio saznati o čemu bi govorila da je došla. Prije dva dana poslala mi je pdf svoga intervjua u *Universitasu* koji je objavljen u kolovozu ove godine. Zamolila me je da to spomenem, da uputim sve koji dođu na taj intervju jer tu se spominju problemi o kojima bi ona možda ovdje šire govorila. Ja sam slobodan ipak reći nekoliko stvari za koje očekujem da bi ih ona večeras istaknula. Pretpostavljam da bi u uvodnom dijelu rekla nešto o svom radu u Lamyjevu povjerenstvu, onom povjerenstvu koje na neki način određuje ili kreira buduću znanstvenu politiku Europske unije, u razdoblju

od 2020. do 2030. Tu je polazna stvar veće financiranje znanosti, koje bi se u Europskoj uniji trebalo udvostručiti u odnosu na dosadašnja ulaganja, ali ne samo u Uniji nego i u njezinim članicama. Jedna od ključnih riječi znanosti u tom razdoblju trebala bi biti multidisciplinarnost, i tu počinje kritika stanja u Hrvatskoj. Profesorica Žic Fuchs smatra da tu ne stojimo dobro, da za to nismo posve spremni i u vezi s tim ističe dvije postavke. Rekla je da naša Hrvatska zaklada za znanost, barem u ovom trenutku, nije spremna za procjenu pravih multidisciplinarnih projekata. Druga je stvar loše stanje i loši izgledi u budućnosti prije svega humanističkih, ali i društvenih znanosti. Kako sada stvari stoje, profesorica Žic Fuchs misli da se u Hrvatskoj obavlja nekritička i pretjerana promidžba tzv. STEM područja nauštrb društvenih i humanističkih znanosti. To su dvije povezane stvari, multidisciplinarnost u pravilu podrazumijeva sudjelovanje i društvenih i humanističkih znanosti u velikim projektima. To bi, pretpostavljam, bile neke od njezinih teza, one bi, naravno, bile još konkretizirane i dobro elaborirane.

Tako je jutros došlo do promjene rasporeda, pa nećemo ići abecedom, nego nekom mojom moderatorskom logikom, koju ću pokušati objasniti. Prva će govoriti znanstvena savjetnica Ljiljana Marks koja je radila u Institutu za etnologiju i folkloristiku i sad ne znam je li još uvijek članica Upravnog odbora Hrvatske zaklade za znanost jer novi Upravni odbor nije konstituiran.

251

Ljiljana Marks: Da, u limbu smo.

Davor Dukić: U limbu, dakle u nekom *interregnumu*. Ljiljana Marks govori prva jer, pretpostavljamo, od svih naših pozvanih sudionika najbolje poznaje stvari iznutra, dakle iz institucije koja na neki način koordinira i određuje pravila izvođenja i financiranja projektnih istraživanja. Najprije, dakle, jedan pogled iznutra. Zatim će slijediti dva pogleda izvana naših pozvanih sudionika koji imaju dugogodišnja iskustva vođenja projekata. To je prvo Jasmina Vojvodić, mislim da je to sada presedan, da jedan član uredništva *Umjetnosti riječi* sjedi na ovoj strani stola, ali Jasmina to svakako zaslužuje. Ona dolazi s Odsjeka za istočnoslavenske jezike i književnosti, jedna je od urednica *Umjetnosti riječi*, voditeljica projekta Hrvatske zaklade za znanost, dakle to što ona ima nazvat ću "iskustvo izvana". Odmah zatim nešto slično, kolega Neven Jovanović, također s Filozofskog fakulteta, s Odsjeka za klasičnu filologiju. Rekao bih da on ima veliko projektno iskustvo, ali i iskustvo, koliko ja znam, u ocjenjivanju projekata. Ovdje je, dakle, u pitanju dvostruka kompetencija. Četvrti govornik bit će kolega Dragan Bačić, prodekan za znanost i međunarodnu suradnju Filozofskog fakulteta. Što god on mislio o kompetitivnim projektima, njegova je funkcija jasna:

on je onaj koji mora poznavati stvar s obje strane – iznutra i izvana, to je u interesu onih koji žele organizirati projekte. On je na kraju odgovoran za upravljanje istraživačkom politikom Filozofskog fakulteta. Dakle nužno mora biti zainteresiran za temu ovog okruglog stola. Za kraj profesorica Morana Čale, također s Filozofskog fakulteta, s Odsjeka za talijanistiku. Bilo je više kandidata za tu funkciju okruglog stola, ali zbog raznoraznih razloga nisu mogli doći. [Smijeh] Od nje očekujemo nešto kao kritički pogled sa strane: ni iznutra, ni iz vođenja projekta, ni iz neke institucije koja upravlja projektima, nego kritički pogled sa strane. Malo smo društvo, znamo tko što otprilike misli, ali ona nas možda može večeras iznenaditi.

Ja sam sada ukratko predstavio naše sudionike, ne po onome što jesu i čime se bave, nego po onome što bi trebali donijeti večeras. Zamolio sam ih da se drže okvira od petnaest minuta, dakle ovim redoslijedom kojim sam ih najavio. Više ih neću najavljivati, ja ću se povući i ponovno javiti na početku drugoga dijela kada će biti otvorena diskusija za sve vas koji ste došli. Evo, nema profesorice Milene Žic Fuchs, Ljiljana Marks počinje.

252 Ljiljana Marks: Hvala lijepa Davoru. Danas sam se čula s kolegicom Žic Fuchs i uz svoje ću komentare prenijeti i neke njezine, što me zamolila.

Napravila sam PowerPoint, kao što vidite, ali samo zato da možete pročitati neke brojke, da se ne moraju izgovarati. Iz omjera izdvajanja novčanih sredstava u Hrvatskoj i Europskoj uniji se vidi da Hrvatska izdvaja samo 0,76% od ukupnog BDP-a, a u Europi bi trebalo biti 3%. Još je veći problem što je naš BDP bitno manji nego u nekim drugim zemljama. Kad se gleda generalno, izdvajanja u novčanoj sumi u Sloveniji su 1 : 4, u Austriji oko 1 : 15, što je u iznosima mnogo više nego što se može činiti na prvi pogled. Moramo si priznati da su izdvajanja za znanost u nas jako, jako mala.

Preko Zaklade su humanističkim znanostima u pet godina, od 2013. do 2018. financirana 104 projekta. To i nije baš tako malo. Samo je pet projekata prekinuto prije svojeg završetka, što je isto tako jako dobro. Smatram da su to za humanistiku dobri podaci. Trenutno je aktivno 88 projekata, od čega su 24 u postupku završnih izvješća. Dio ugovora je potpisan i za nove projekte s posljednjeg natječaja, a dio je u završnim pregovorima.

Od 23 panela za vrednovanje u 2018. godini četiri panela s 24 vrednovatelja pripadaju humanističkim znanostima, odnosno humanisti čine ukupno 15,28% vrednovatelja HRZZ-a. Neki kolege koji su ovdje sudjelovali su u radu panela, pa im je poznat postupak. Osim panelista u ocjenjivačkom postupku su i vrednovatelji, isto tako naši kolege koji ocjenjuju izvještaje nakon prve, druge i treće godine. Dakle, tu je riječ o našim znanstvenicima.

Strani znanstvenici samo recenziraju projektne prijedloge, a ne napredovanje projekta ili bilo što drugo. Dakle, velik dio domaće znanstvene zajednice je uključen u procedure Zaklade. U prezentaciji se vidi koliko je projekata u posljednjih pet godina financirano po disciplinama u humanističkim znanostima. Kao što vidite, filologija zapravo stoji jako dobro i najveća je.¹ U prikazu distribucije projekata po institucijama najveći dio pripada, naravno, Filozofskom fakultetu u Zagrebu, što je, kazala bih, isto očekivano. On ima 32 projekta, Sveučilište u Osijeku jedan, a 71 projekt vode znanstveni instituti. Uvjeti su za sve potpuno isti.

U posljednje dvije godine bilo je šest natječaja na koje su se mogli javljati i humanisti: uspostavni istraživački projekti, istraživački projekti, projekt razvoja karijera mladih istraživača (na natječaj se javljaju mentori, koji potom biraju doktorande). Zatim bio je natječaj za potporu istraživačima za prijavu na programe Europskog istraživačkog vijeća, Hrvatsko-švicarski program istraživanja 2017–2023. i Struna, izgradnja hrvatskoga strukovnog nazivlja.

Za uspostavne je projekte zamišljeno da ih vode mladi istraživači, docenti, ljudi koji imaju stalno radno mjesto i koji bi trebali uspostaviti novu istraživačku skupinu, dakle tim koji će razviti neku novu temu ili jezgru budućih istraživanja. Oni su čak više financirani od istraživačkih projekata, a mogu se zaposliti i doktorand i poslijedoktorand. Na posljednji natječaj za uspostavne istraživačke projekte 2017. godine stiglo je 165 prijava, od kojih je samo 11, dakle 7% bilo humanističkih. Nakon panela dalje ih je bilo upućeno osam, a financirano je sedam. Godine 2013. bilo je financirano deset, 2014. tri, 2017. sedam. Mnogo je više prijedloga došlo prije nego sad. Zašto, ne znam – ili je zajednica zasićena projektnim planiranjima i timovima ili je to stoga što su brojna radna mjesta docenata, ljudi na početku karijere, još uvijek nesigurna, a prijaviti se mogu samo oni sa stalnim radnim mjestima. Isto tako ne znam zašto se ljudi iz humanistike javljaju manje. Nama

¹ Od ukupnog broja ugovorenih projekata iz područja humanističkih znanosti od 2013. do 2018. godine financirani su projekti u sljedećim poljima:

- Filozofija – 13
- Teologija – 0
- Filologija – 28
- Povijest – 17
- Povijest umjetnosti – 14
- Znanost o umjetnosti – 4
- Arheologija – 21
- Etnologija i antropologija – 6
- Religijske znanosti – 0
- Interdisciplinarne humanističke – 1

u Zakladi su se ti projekti činili izazovnim jer se mladim ljudima nudi da naprave samo svoj istraživački tim. Na zadnjem natječaju je čak bilo onemogućeno da se u tim uključe redovni profesori i znanstveni savjetnici, samo zato da oni ne bi bili netko tko nadzire rad, nego da mladi ljudi, tj. aktivna istraživačka skupina, imaju potpunu slobodu u kreiranju svog istraživačkog projekta, tima, želja itd. Evidentan je pad zanimanja, ali to zahtijeva neke druge analize naše znanstvene zajednice i znanstvene politike.

Godine 2018. došlo je samo 10% prijava s područja humanističkih znanosti na natječaj za istraživačke projekte. Broj prijava se na svakom novom natječaju smanjuje.² Je li to zato što smo iscrpili potencijal u humanistici za potpuno svježije projekte, ne znam, premda se 2018. godine prijavilo dosta kolega koji su već imali projekte 2013. godine, pa otuda taj veći broj. Smatram da će se stvari početi ponavljati, da će voditelji uspješnih projekata ponovno prijavljivati projekte, ali vjerojatno je to ukupan broj koji humanistika ovoga časa u Hrvatskoj može apsorbirati. Inače, kad je riječ o novčanoj distribuciji, u Zakladi smo odlučili da od ukupnog projektne novca kojim Zaklada raspolaže 20% bude za humanističke i društvene znanosti. To je više nego što daje Njemačka, koja u Europi izdvaja najviše, između 18 i 19%. Zaklada nikad nije bila zatvorena humanističkim istraživanjima, veći je problem bio što je katkad bilo manje prijava nego što se očekivalo. Dakle, sama zajednica u startu nije odmah odgovorila, nije prepoznala što bi isto valjalo istraživati.

254

Za doktorande je od 202 prijave samo 13 bilo za humanističke znanosti. Prihvaćeno je 11 potencijalnih mentora i oni mogu birati doktorande.

Za potporu istraživačima za prijavu na programe Europskog istraživačkog vijeća mogli su se javiti kolege koji žele otići na specijalizaciju u neku suradnu instituciju u inozemstvo da bi naučili kako prijavljivati europske projekte. Nije bio gotovo nikakav odaziv iz humanistike. Kao što vidite, dodijeljena su sredstva samo po jednom istraživaču iz društvenih i humanističkih znanosti, dok su kolege iz prirodnih znanosti izvrsno iskoristili mogućnost prijave na te programe. Mi humanisti smo tu još uvijek sa strane i pasivni.

Hrvatsko-švicarski istraživački fond je izdašan. Novčana sredstva osigurava Švicarski socijalni fond, a u projektima je i dio plaća. Od 111 projektnih prijedloga 19 je bilo iz područja društvenih i humanističkih znanosti, od kojih se financiraju dva iz društvenog područja. Od humanista nitko nije

² Godine 2013. financirano je 30, 2014. 15, 2016. 28, a 2017. godine potpisano je 13 ugovora od 31 prijavljenog projekta. Najmanje 20 projekata ući će u financiranje i 2018. godine.

prošao premda je natječajni akcent bio na humanističkim znanostima. Šteta, smatram da je to bio dobar program.

Struna je imala nekoliko svojih faza. To je visokostručni projekt prije nego znanstveni, a cilj mu je razvoj hrvatskoga strukovnoga nazivlja. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje je koordinator, uključeni su filolozi i trenutno se financira sedam projekata.

To su dosadašnji projekti. Ovoga časa je na stranicama Zaklade najavljen ESF natječaj gdje će se financirati projekti koji mogu biti bilateralni ili trilateralni u suradnji hrvatskih znanstvenika s hrvatskim znanstvenicima u inozemstvu. Program će biti vrlo izdašno financiran za istraživački dio, ali i plaće i zapošljavanja doktorandā ili poslijedoktorandā. Na početku 2019. objavit će se i natječaj za istraživačke projekte. Dolazi novi Upravni odbor i on može uvesti potpuno nova pravila u bilo kojem smjeru. Prema svojem iskustvu u radu u Upravnome odboru Zaklade istaknut ću neke prednosti Zaklade. Čini mi se da su relativno velika novčana sredstva bila dostupna za humanistička istraživanja. Projekti na tri ili četiri godine su sa 600 000 kuna bili povećani na 900 000. Vjerujte mi, to je novac koji je u humanistici jako teško potrošiti. To što su neki projekti plaćeni manje samo je zato što se financijski troškovi nisu mogli opravdati. Ako nema terenskoga rada, to je vrlo teško potrošiti. Bez obzira na to kako su projekti nastajali i kako su se okupljali istraživački timovi, bila je prednost što su bili slobodni u kreiranju teme i plana istraživanja. Koliko su se pritom gnjavili u često nepotrebnom administriranju, to je druga tema.³

Odluka Upravnoga odbora je bila da prvu trijažu projekata napravi hrvatska znanstvena zajednica. Otuda paneli, koji nakon dogovora predlažu projektne prijedloge koji idu u drugi krug i recenzente. Nakon godinu, dvije, tri projekte isto tako ocjenjuju naši kolege koji su anonimni, razumijete i zašto. Projekte ocjenjuju po dva stručnjaka i treći koji koordinira njihov rad i vidi jesu li ocjene realne, usklađene, odgovaraju li planu i ostvarenju. Čini mi se da su tu i prednosti i mane. Naime, paneli predlažu recenzente, što je dobro. Što se kasnije događa, tko su recenzenti, ne zna nitko u čitavome procesu osim administratora Zaklade, koji se s njima dopisuju. Ne zna nitko ni iz Upravnoga odbora, vjerujte mi. To je loše jer svi predloženi recenzenti sigurno nisu jednako meritorni za određenu temu, pa bi njihovo ime bilo iznimno važno panelu u prihvaćanju recenzije i u kasnijem rangiranju projektnih prijedloga. Tim više što je odaziv recenzenata slab – 20 do 25% – ali

³ U prijašnjim razdobljima Zaklada je raspisivala natječaje samo za tematski određene istraživačke teme. Broj financiranih projekata bio je nekoliko puta manji.

to je tako i u ostalim europskim zemljama, pa tu Zaklada nije ni bolja ni gora. Administratori su, sigurna sam, skloni birati recenzente koji im uvijek prvi odgovore. Kao osoba koja poznaje iznutra cijeli sustav smatram to velikom manom. Anonimnost recenzenta nije nešto što bi trebalo tako jako čuvati od članova panela jer je riječ o imenima kolega koje je predložio taj isti panel.

Postupak recenzija i ocjenjivanja u humanistici isti je kao u prirodnim znanostima. Možemo sad raspravljati je li to dobro ili loše. Kad je počeo takav recenzentski postupak, većina Upravnoga odbora je smatrala da će biti problema upravo s humanistima jer će se teško naći kompetentni međunarodni recenzenti, pa, ako baš bude trebalo, naći ćemo ih u Hrvatskoj. Međutim, pokazalo se da je mnogo lakše naći strane recenzente za humanističke projekte nego za prirodne, tehničke ili bilo koje druge, što mi je drago jer to znači da u tom svijetu kompetitivnosti funkcioniramo jako dobro. Meni se i dalje čini da bi za neke nacionalne teme bili bolji domaći nego strani recenzenti, ali to ostavljam za raspravu.

256

Nisu nebitna pitanja koja se postavljaju oko financiranja projekata. Problem je što zajednica očekuje da Zaklada, zato što ima dosta novčanih sredstava, financira i temeljna istraživanja pretočena i preoblikovana u projekte, što bi ipak trebala ostati istraživačka zadaća institucija kojima je to temeljna djelatnost; mislim tu ponajprije na znanstvene institute i njihove projekte duga trajanja, poput kritičkih obrada i tiskanja književnih djela, zbirki, rječnika i slično.

Slično je i s opremom. Kad dobiju projekt, istraživači postavljaju zahtjeve kao da nemaju nijedan kompjutor, pa za svakoga istraživača traže laptop, stolni kompjutor, fotoaparat itd. Dio tih potraživanja je apsolutno legitiman, ali dio opreme već postoji u matičnim institucijama jer rad na projektu ne obuhvaća sto posto radnoga vremena. Problemi, smatram, dijelom proizlaze i iz nedovoljne uključenosti ili upućenosti matičnih institucija u projekte.

Dragan Bagić: To je problem Zaklade, ne institucija.

Ljiljana Marks: Slažem se, ali matična institucija potpisuje odobrenje o prihvaćanju projekta i utoliko je suodgovorna. Upravo je zbog brojnih nesporazuma između voditelja projekata i matičnih institucija odlučeno da će Zaklada ubuduće obavještavati o eventualnim problemima i matične institucije jer se istraživači često ponašaju kao da je projekt njihovo vlasništvo, nešto s čime njihova institucija nema ništa i da mogu što god hoće, što nije tako zamišljeno niti bi tako trebalo biti.

Kolegica Milena Žic Fuchs me molila da kažem da se brine što će se u budućnosti događati s humanističkim projektima jer postoje naznake da bi

Zaklada njihovo vrednovanje i financiranje vrlo rado prebacila na Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti. Ona se toga boji, smatram opravdano, jer bi njihovo izdvajanje od ostalih znanstvenih istraživačkih polja i istovrsnog recenziranja bilo jako loše za cjelokupnu humanistiku. Čini mi se da je ovoga časa bolje da to ostavimo Zakladi.⁴

Na kraju, reći ću vam mane koje vidim kao članica Upravnoga odbora. Smatram da je administrativna gnjavaža pretjerana i žalim kolege koji moraju komunicirati sa Zakladom. To se nije dalo promijeniti, vjerujte mi. Nekoliko smo puta prekrajali pravila i pojednostavljivali ih, a onda shvatili da su administratori sve to odbacili. Normalno da to frustrira voditelje i žao mi je. Slična je sitničava kontrola i u planovima, gdje administratori kontroliraju popise knjiga koje se naručuju i treba li nekome na projektu rječnik ako taj rječnik postoji u instituciji. Smatram to potpuno nepotrebnim poslom, tim više što administratori ne poznaju i ne prepoznaju specifičnosti istraživačkih disciplina i njihovih metoda istraživanja. Čini mi se da pravila Zaklade ne razumiju do kraja ni informatičke kompetencije humanista, odnosno što sve treba da bi se neki projekti u humanistici mogli ostvariti. To je prije svega pitanje digitalizacije koja uključuje nužnu stručnu pomoć kolega iz drugih polja, kojima se onda ne može platiti nikakva novčana naknada iz projekta. Nadam se da će se to riješiti jer je nemoguće ozbiljno istraživati rukopise ili stare gramatike.

Velikim se brojem bodova samo za voditelja u ocjenjivanju projekta automatski preferiraju voditelji u visokim zvanjima i s respektabilnom međunarodnom prepoznatljivošću, premda su oni često nemotivirani za vođenje projekta. To pravilo istodobno obeshrabruje mlade znanstvenike da prijavljuju projekte i smatram da bi s više bodova trebalo vrednovati cijeli istraživački tim.

Stoga su dobri uspostavni projekti gdje se ocjenjuje mladi čovjek i njegove kompetencije.

Rad panela je najčešće jako dobar, pogotovo u humanistici, što pokazuje kasnija visoka prolaznost projekata kod recenzenata.

Moram se vratiti na interdisciplinarna istraživanja jer ona kod nas uopće nisu dobro riješena. Mnogo je manji problem ako je takvo istraživanje unutar srodnih polja, recimo arheologije i povijesti. Problem je, kao što je rekla

⁴ Postoji Savjet predstavnika HAZU-a i Zaklade, a na nekim sastancima je bio i predstavnik Gospodarske komore i razmatrale su se mogućnosti izdvojena financiranja upravo projekata duga trajanja, primjerice Benešićeva rječnika i slično, dakle projekata koji se u Akademiji rade gotovo dvadeset godina. Tu bi u prvome planu bili nekompetitivni istraživački projekti koji bi mogli trajati dulje od tri ili četiri godine i bili bi drukčije oblikovani i vrednovani.

i Milena Žic Fuchs, ako je riječ o medicini i lingvistici, što otvara pitanje kompetentnih recenzenata, pa novi, inovativni, interdisciplinarni projekti vrlo teško prolaze, i tu vidim slabu točku.

Jasmina Vojvodić: Ljiljana je jako dobar uvodničar, osim Davora koji nas je sve uveo u ovu raspravu. Ja bih zapravo s dvije strane. S jedne strane imam pozitivna iskustva sa Zakladom i projektom koji je iza mene, ali bih ipak nešto rekla o humanistici koja se, po mome mišljenju, zapravo kosi s idejom projekata. Načini istraživanja u humanistici razlikuju se od istraživanja u drugim znanostima i humanistika se opire tipu zahtjeva koje joj projekti postavljaju. Ozbiljno držim da su humanističke znanosti, budući da se bave čovjekom i ljudskim vrijednostima, naglašavaju ljudske temelje svake spoznaje, temelj svih znanosti. I koliko god mi daleko zašli u proučavanje prirodnih znanosti, uvijek ćemo se vraćati temeljnim pitanjima, a ta pitanja rješava humanistika. Humanistika je fundamentalna znanost, a ove ostale znanosti su zapravo nadgradnja. Međutim, svjesni smo da humanistika nema taj status koji bi zavređivala s obzirom na temeljna pitanja koja postavlja. To se već vidi na pragmatičnoj, financijskoj, budžetskoj, kako hoćemo, razini. Već imamo priliku čitati u *Narodnim novinama* Vladinu Odluku o programskom financiranju javnih visokih učilišta od 2018. do 2022. godine, koja se ujedno poziva na praksu u drugim europskim državama i koja izričito financijski podupire STEM područje. Vidi se to i prema Zakonu o Nacionalnoj zakladi za znanost, visoko školstvo i tehnološki razvoj iz 2001. godine. To je zapravo Zakladin zakon. On je kasnije nešto mijenjan, ali je zapravo srž ostala ista: "Potpora uključuje i pomoć u realizaciji znanstvenih programa od posebnog interesa u području fundamentalnih, primijenjenih i razvojnih istraživanja", pri čemu se fundamentalnima ne smatraju humanističke znanosti, nego upravo STEM područje, jer je izričito rečeno – između ostaloga i na stranicama Zaklade – da se ona temelji na onim znanostima koje osiguravanju gospodarski razvoj i poticanje zapošljavanja, što zapravo već govori o statusu humanistike i njezinom odnosu prema projektnim financiranjima. Humanistika je na taj način postavljena ne kao fundamentalna, nego kao drugorazredna znanost, a u projektnim rangiranjima i mjerenjima također je nekako u drugom planu. U samoj ideji projekta i institucionaliziranju projektne baze humanističke znanosti i istraživanje u humanistici zapravo postaju isprazni. U čemu se to očituje? Projekti su zapravo kalupi koji postavljaju određene kriterije, određene postavke, tablične prikaze koje treba zadovoljiti. Projektni prijedlog tome mora udovoljiti. Kriteriji se ne temelje na slobodi znanstvenog istraživanja, nego se svode na kvantificiranje;

ne temelje se na uvažavanju rasprave, argumentacije ili na pobijanju ranijih teorijskih postavki, nego na rangiranju koje se udaljuje od istine i koje se svodi na tablični prikaz.

Mi zapravo živimo u doba izrazite kvantitativne svijesti, kako je jednom prilikom rekao profesor Žmegač, a to podrazumijeva poticanje natjecateljskog duha. Natjecati se, biti prvi, biti pohvaljen dio je našega vremena, nekakvog *mainstreama*, kakav se potiče u biti samoga projekta. Natjecanje, rangiranje, kvantificiranje, ishod učenja i slične kategorije se pritom odvajaju od same osnove stjecanja znanja, od vremena stjecanja znanja i spoznajnih pomaka i drugih stvari koje su nama u humanistici zapravo bitne.

Poticaj za današnji razgovor dao mi je austrijski znanstvenik Konrad Paul Liessmann i njegova knjiga *Teorija neobrazovanosti*, kojoj sam se vrlo rado vratila. On vrlo lucidno zapaža da u vrijeme velikih priča o društvu znanja mi zapravo živimo u neznanju i da u društvu koje na formalnoj razini potiče obrazovanje mi živimo u doba neobrazovanosti. Gdje se nalazimo? To je zapravo pitanje, ne što smo znali i kako smo do toga došli, nego gdje se nalazimo na rang-listi. Događa se zapravo neizmjereno povjerenje u hijerarhijski poredak svega, stoga Liessmann navodi, citiram: "Ne postoji ništa što se ne bi moglo rangirati. Svi su pred ranglistom jednaki. I tako se rangira – žustro i sve od reda: odvjetnici i kardiolozi, momci i gimnazije, sveučilišta i hoteli, restorani i dječji vrtići, istraživački instituti i menadžeri, banke i osiguranja, ljepotice i njihovi kirurzi." S jedne je strane problem taj što je sve izjednačeno. Mi imamo različite segmente koje ćemo zapravo na isti način rangirati jer je rangiranje bitno. S druge strane je problem što rangiranje zapravo znači vrednovanje. To znači da je kvantiteta došla na mjesto kvalitete, tu je osnovni problem. Onoga trenutka kada se udaljimo od samog predmeta koji želimo istraživati, približavamo se rangiranju i čarobnoj riječi – kompetitivnost. Vjerojatno nije potrebno ni spominjati da se kompetitivnost, a posebice ona u humanističkim znanostima, može dovesti do apsurdna. Možemo se pitati: trebamo li čitati neki članak? Ne trebamo. Trebamo pogledati u kojem časopisu se taj članak nalazi, kako je taj časopis rangiran, gdje je njegovo mjesto na rang-listi, kakav je njegov utjecaj, odjek, kvartil, a sve to možemo provjeriti biometrijskim pokazateljima za procjenu kvalitete znanstvenih časopisa. To postoji, stvarno. Rangiranje časopisa nam potvrđuje "kvalitetu" časopisa. Znači, kvantiteta nam opet dolazi na mjesto kvalitete, a na isti se način rangiraju znanstvenici, znanstvene knjige, istraživački instituti, sveučilišta, projekti, studentski radovi, kolegiji, dakle sve. Golo kvantificiranje zanemaruje sam istraživački proces, njegovu fluidnost, sporost ili neke druge odlike: vrijeme razmišljanja, na

primjer, vrijeme sazrijevanja teme, vrijeme nastajanja članka, vrijeme rada, vrijeme prikupljanja. Dakle, to je nešto što se ne može kvantificirati i to onda ne može ulaziti u ove, recimo, projektne tablice. Ako se humanistika vodi znanstvenom znatiželjom, slobodom istraživanja, težnjom za spoznajnim dosezima, kako se onda sve to zajedno može ukalupiti u kontrolu, iskoristivost, ekonomsku korisnost, gospodarski razvoj, učinkovitost, prilagodljivost, održivost razvoja, zapošljivost? Te kategorije su zaista sa stranica Zaklade, dakle to je ono što je Zakladin prioritet.

260 Sloboda znanosti i istraživanja pretvara se preko kompetitivnosti u neslobodu praktičnosti, neslobodu administriranja i, naposljetku, u uslužne djelatnosti. Koliko članaka je potrebno? Koji ishodi učenja nam trebaju? U kojem časopisu valja objavljivati? To su pitanja koja onda mi postavljamo. Možemo i dalje postavljati pitanja: tko određuje što će se raditi, smjernice rada određenog znanstvenog projekta, teme ili barem nešto čime bi se znanstvena zajednica trebala baviti? Ili možda puno važnije pitanje: vrednuje li znanstvena zajednica financijsko-administrativnu kapu neke projektne organizacije, u ovom slučaju Zaklade ili obrnuto, administrativno-financijska Zaklada vrednuje znanstvenu zajednicu? Ako je ovo drugo na snazi, onda je moje pitanje tko vrednuje Zakladu? Tko evaluira onoga tko evaluira? Prema Statutu HRZZ-a Zaklada podnosi izvještaj nadležnom ministarstvu i Saboru. To sve piše na stranicama Zaklade. Međutim, to znači da Zaklada zapravo odgovara jedino financijski i politički. Ona ne odgovara znanstveno. Ali ima još nešto drugo, možda u tome što je Zaklada dobila priznanje Europske komisije za pravo korištenja znaka HR Excellence in Research. To je potpis Zaklade u svakom *e-mailu*. E sad, tu smo ponovno ušli u područje kvantifikacije. Kada se pogleda što je to Excellence in Research na stranicama Europske komisije, vidjet ćemo da je opet riječ o evaluacijskom tabličnom prikazu koji uključuje tri kategorije: izvrsnost, faktor utjecaja – onaj famozni *impact factor* – te kvalitetu i učinkovitost implementacije. Izvrsnost, utjecaj i implementacija. Što to znači? Ništa. To su zapravo isprazne kategorije koje su svrha samima sebi, koje se mogu tablično prikazati i koje može ocijeniti svaki administrator. I možda je zato problem, što administrator određuje i recenzenta, što se zapravo toliko administrira. Znači, prosječan zagrebački ili briselski činovnik to može "poklikati" i ocijeniti kako stoji. Ne moram ni spomenuti da se takvim kvantificiranjem ignorira sve ono što je usporeno, originalno, inovativno, kreativno i neobično. To ne ulazi u te kategorije. Humanističke znanosti tako u projektnim uvjetima trebaju demonstrirati svoju prisutnost javnim nastupima u medijima, velikim brojem publikacija – dakle opet brojem, ne kvalitetom – neprestanom diseminacijom – to je

čarobna riječ – i popularnošću koja se iskazuje utjecajem, zanimljivošću, zabavnošću. Nije dovoljno, pa čak ni poželjno govoriti o istraživanju, spoznajnim dosezima, idejama. Za razgovor su nam potrebni izvrsnost, natjecanje – kompetitivnost, pobjednici, rangiranje, ishodi. Dakle, broj ostvarenih ciljeva, broj publikacija, broj obranjenih radova, broj objavljenih radova itd. Dakle, to su kategorije kojima raspolaže jedna kapa, u ovome slučaju govorimo o Zakladi, ali pretpostavljam da je bilo koja projektna organizacija takva. Temelji se na kvantifikaciji kojoj ne podliježu humanističke znanosti, one se zapravo opiru takvom načinu rada.

Znajući dio toga, ja sam 2013. također odlučila sjesti i napisati projektni prijedlog. [Smijeh] Znala sam da je pomalo suludo napraviti apstraktni plan nečega što ne postoji. Vi u projektnom prijedlogu morate do detalja isplanirati s kim ćete raditi, koliko ćete raditi, što ćete raditi, kojim tempom ćete raditi. Što sad ako se netko razboli, posustane? To je vožnja na duge pruge. Vi planirate jako puno, uključujući čak i financijski plan. Vi planirate, nadalje, i moguće rezultate istraživanja. Ako vi to sve znate, što će vam projekt? Dakle, nije bit u tome možemo li mi nešto istražiti i hoćemo li doći do nečega, nego kako ćemo to oblikovati da to možemo smjestiti u tablice, u neki oblik. I onda vi to tako sve upakirate i pošaljete Zakladi i onda, što je najbolje, jako se razveselite kad to sve prođe i vidite da možete raditi. Možda zvuči pomalo licemjerno, ali ja, bez obzira na negativnosti odnosa humanističkih znanosti i projekata, i dalje smatram da se može, da humanističke znanosti mogu raditi u okviru projekata, ali da možda treba modificirati način kvantifikacije koji u ovom slučaju provodi Zaklada ili bilo koja projektna organizacija. Ja to vidim iz nekoliko razloga. Dakle, s mojim osobnim iskustvima ne moraju se složiti drugi koji imaju iskustva s projektima. Mi smo u projektu zamislili izraditi jedan termin, pojam koji se pojavio u drugoj polovici 20. stoljeća – konkretno se radi o neomitologizmu – imali smo intuiciju da je to bitno, da je to važno, da se to tek pojavljuje. Kako ćemo to uobličiti, gdje ćemo to naći? Za taj je rad nama bilo potrebno raditi timski. Da bismo to istraživali, da bismo sjedili u arhivima, u knjižnicama, da bismo razmjenjivali i konfrontirali mišljenja, na kraju krajeva, Zaklada nam je zapravo u tome pomogla. I mogu reći da smo imali pozitivna iskustva u tom četverogodišnjem projektu. Ono što mi se čini još važnije jest da smo najbolje rezultate postigli na onim rubnim dijelovima gdje Zaklada nije baš sklona opravdati sve troškove i nije sklona nekim aktivnostima koje smo mi smatrali bitnima, recimo pitanje prijevoda, pitanje održavanja konferencije izvan matične ustanove. Ono što mi se čini najvažnije: što nakon četiri godine? Zaklada zapravo ima ideju da vi pakirate neki proizvod koji ćete nakon

četiri godine zapakirati, staviti mu mašnicu i ostaviti ga *ad acta*, da više ne postoji. Međutim, tek je nakon četiri godine – barem u našem slučaju se to vidi – nama ta tema sazrela. Tek sada mi imamo literaturu, tek sada imamo aparaturu, tek sada smo time ovladali, tek sada to možemo implementirati u nastavu. Sad je to nešto na čemu možemo dalje raditi. To je ono što, naravno, jedna organizacijska cjelina ne može kontrolirati niti je to više važno, što mi s time radimo. To je jedan procjep koji mi se čini bitan. Mislim da humanističke znanosti doista nekako ne pripadaju i ne mogu se na isti način mjeriti kao što se mjere prirodne znanosti, da se po *defaultu* opiru takvom ukalupljanju i da bi bilo koja projektna organizacija morala voditi računa o tome da humanistika drukčije dolazi do spoznaje. Ponovno se vraćam na to da je ona ipak temeljna znanost. Evo, ja ću zasad stati.

262

Neven Jovanović: Dakle, jasno vam je da nismo znali tko će što govoriti. Dok ovo slušam, vidim kako se ja zapravo uklapam i ne uklapam u cijelu ovu priču. Ja sam, naime, bio dijelom i s jedne i s druge strane, uvjetno rečeno, barikade. Imao sam tu priliku da budem voditelj jednog projekta koji nije bio projekt Zaklade, pa je funkcionirao malo drugačije, ali je isto tako bio podložan vrlo strogoj kontroli. S druge strane sam trenutačno – mislim da se to smije reći, to je javna činjenica – član panela za filologiju koji je Ljiljana spominjala. Projekti koje ljudi prijavljuju dolaze nama na stol, onda mi moramo ispunjavati tablice o njima. Međutim, neću govoriti o tome svemu, to ću s velikim zadovoljstvom ostaviti za raspravu i za pitanja. Jedan je kompozitor neku svoju kompoziciju opisao kao "kratak akord koji postaje dug", tako ću nekako i ja opisati ovo izlaganje. Počet ću, naime, u molu, a, nadam se, završiti u duru. Moj "molski" početak nije zapravo moj; potječe od jednoga grčkog književnika, istovremeno i zabavljača iz drugog stoljeća nove ere. Zvao se Lukijan i napisao je kratak, možemo danas reći, skeč koji se zove – u slobodnom prijevodu – *Filozofije na dražbi*. Predstavnici pojedinih smjerova antičke filozofije – pitagorejci, platonisti, peripatetici, stoici, epikurejci – prikazani su kao robovi koje prodavač, menadžer izvodi pred zainteresiranu publiku na tržnici. On, naravno, hvali robu, hvali vrline svakoga od njih. I potencijalni kupci mogu razgovarati s robovima, pitaju ih: "A što ti znaš?", "A što ti znaš?", a svaki od njih odgovara u skladu sa svojim filozofskim pravcem.

Onda počinju stizati ponude, tko koliko vrijedi. Naravno, jasno se vidi koje su škole privlačnije – epikurejci postignu jako visoku cijenu; ako slobodno preračunamo, epikurejac vrijedi 200 000 eura, a skeptik, koji nije ni u što siguran, on postigne jedva 20 eura. [Smijeh]

Lukijanova komika i zločestoća, međutim, nisu samo u ruganju filozofima. Lukijan pogađa dublju i bolniju notu: nije li to onako kako stvari *zapravo* funkcioniraju? Filozofi vole o sebi misliti da su oni apsolutno *slobodni*, humanisti vole misliti da su apsolutno *drugачiji*, ali i jedni i drugi zapravo su na tržištu i nude svoje proizvode publici, a publika bira ono što joj se sviđa. Jasno vam je da smo mi uvijek i bili u položaju Lukijanovih filozofa na aukciji. Uvijek netko mora financirati znanstveni rad; nekad su to porezni obveznici, a nekad su kmetovi ili vjernačka pastva. Kao što je Lukijanova satira ogolila društvene odnose do krute stvarnosti, tako su ti odnosi ogoljeni i na aukciji takozvanih kompetitivnih projekata. Pritom, pazite: Lukijanovi se filozofi ne pokušavaju *svidjeti* potencijalnim kupcima. Oni samo govore ono što jesu; to inače ne bi bila istina; oni vjeruju da je njihova filozofija istinita i pokazuju ono što vjeruju. Ali publika svejedno bira.

S takvim svijetom kompetitivnih projekata osobno sam se susreo najprije preko svojih američkih kolega, američkih klasičnih filologa. Najsposobniji među njima, moram reći, u tome se svijetu jako dobro snalaze. Dijelom je to zbog konkretnog osobnog temperamenta, dijelom je to zbog realnog pogleda na svijet. Oni su pravila igre prihvatili i pokušavaju kroz desetke prijave na desetke različitih adresa ostvariti – ono što je Jasmina rekla da nedostaje – kontinuitet svog znanstvenog rada i svog istraživačkog puta. Na tom putu oni, naravno, pomalo i varaju. Jedan od njihovih tajnih recepata podijelit ću večeras s vama – nakon toga neće više biti osobito tajan, ali svi ga mi ovdje ionako znamo. "Prvo pravilo istraživanja", rekli su mi, "uvijek traži novce za ono što si već napravio." I to rješava ono što si ti, Jasmina, rekla: nekad moramo napraviti sondu, ali napravimo je *prije* nego što se prijavimo, i onda već znamo što ćemo raditi. Nije neka velika mudrost, i pravilo nipošto nije ograničeno na humanističke znanosti. Sve to, doduše, sugerira da sustav financiranja "po projektu" nije savršen; i on se, kao svaki sustav, može "naštímavati", može se "varati".

Kakav bio da bio, taj sustav postoji i funkcionira. On neke znanstvenike pretvara u menadžere, ali to možda i nije loše. Po mojem je mišljenju idealan voditelj projekta kombinacija menadžera i apostola [smijeh]: čovjek s vizijom koji zna dobro organizirati stvari. Možemo na to primijetiti i da je sustav kompetitivnih projekata kao brak iz onog vica: brak je ustanova u kojoj uspješno rješavamo probleme koje ne bismo ni imali da nismo u braku. [Smijeh] Ali po mom mišljenju sustav kompetitivnih projekata funkcionira prvenstveno zato što pruža ne jednu, nego *razne* prilike. Sljedeća stvar koju sam naučio od svojih kolega jest: "Uvijek postoji sljedeća prijava na natječaj". [Smijeh]

I tu dolazimo do najtužnijeg, do onog molskog akorda. Usprkos onome što smo čuli od kolegice Marks, mislim da na našoj nacionalnoj razini *nema* uvijek sljedeće prijave na natječaj. Mi smo danas čuli široku ponudu nacionalne Zaklade za znanost, ali ta se ponuda ne obraća svima. Ja se ne mogu prijaviti na uspostavne projekte, nije ni planirano da se prijavljujem. Ja se ne mogu prijaviti na projekt suradnje sa Švicarskom ako ne poznam nekoga u Švicarskoj. Imamo, tako, puno ponude, ali ako u nekom krugu nisi uspio, zapravo i nemaš odmah sljedeće mjesto na koje bi se obratio. Na nacionalnoj razini – a vi znate da neke grane humanistike nužno kreću od te razine – imamo otprilike dvije adrese na koje se možemo prijavljivati, i to smo isto tako čuli: jedna su adresa naše znanstvene ustanove, u našem slučaju sveučilišta; ona – tako je rečeno i ja se slažem – nije administrativno jako zahtjevna, ali zato ni nagrada nije velika. S druge strane je Hrvatska zaklada za znanost, koja ima – a ovo govorim i kao suradnik na jednom projektu ovdje prisutne voditeljice i kao član stručnog panela za filologiju – takorekuć *konceptualni* problem s humanističkim znanostima. Zaklada, naime, opsesivno pokušava humanistima određivati *kako* će raditi svoja istraživanja. Ne *što* će istraživati, nego upravo *kako*; na što ćemo potrošiti sredstva koja dobijemo. Tu se već počnete osjećati kao da ste u ringu, s druge strane su Mate Parlov ili Marijo Šivolija, a vi ne samo da ste vi nego su vam još i obje ruke zavezane iza leđa.

264

Dakle, to je mol. Ali rekao sam da će moj prilog imati i durski akord. On dolazi iz donekle neočekivanog smjera. Mislim da je za nas, za nas kao humanističke znanstvenike, iznimno važno to što smo građani Europe. Ne zbog samog europskog sustava natjecanja za projekte – tu sam i sâm skupio vrlo lijep i jednako frustrirajući broj odbijenica, puno smo radili prijava gdje nismo uspjeli. Taj sustav ima i još baroknije birokratske fjeoriture nego ovaj naš, a uvijek se nađe i onaj začim uvredljivo-kolonijalnoga, kad vas ocjenjuju tako da vas podcjenjuju. No europski je sustav projektnog financiranja važan zato što je ta unija *nadnacionalna*. Tu nam se otvara mogućnost da radimo na nadnacionalnom nivou. Da izađemo iz ove naše kućice koja je ponekad previše uska, a nekako s godinama imamo dojam da postaje još uža. Meni je od samog projekta i milijun eura koje bi on donio na koncu važnije što sam prijavu za nj pripremao s deset kolega iz deset različitih zemalja. Imao sam prilike vidjeti kako oni rade i kako moje vrijednosti izgledaju kroz njihove oči, i morao sam se truditi da argumentiram ono u što vjerujem da bih njih prve uvjerio. Dakle, prvo njih, prvo kolege, a tek onda neki odbor koji ne poznajem. Jedna naša prijava nije prošla, ni druga, ni treća. Ali mi smo radili *skupa*. Nismo se samo susreli na konferenciji gdje ja pokazujem kako sam pametan i što sam čitao, da bi onda oni meni pokazivali to isto sa

svoje strane. Ne, mi smo skupa rješavali problem – iako je to bio problem prevođenja filoloških ideja na jezik "kompetitivnog natječaja".

I, na koncu: od svih kolega koje sam, širom Europe, sretao, ispalo je da je najuvjereniji i najuvjerljiviji zagovornik Europe kao ujedinjene nadnacionalne znanstvene zajednice bio onaj kolega Amerikanac s početka moje priče. Europa koju imamo, ona koju bismo mogli imati – jer je *mi* moramo oblikovati i stvoriti, *svojim* radom i *svojim* sudjelovanjem u natječajima – ona je takva, ili smo mi takvi, da nam treba netko izvana da bi nam rekao koliko je to važna i dragocjena stvar. Hvala.

Dragan Bagić: Dobra večer. Dakle, ja se moram ispričati kolegama iz humanistike, ja ne dolazim iz humanistike i nisam pisao svoje izlaganje, kako je to očito običaj u humanistici, nego ću govoriti iz glave. Oni su se potrudili složiti citate, ja neću [smijeh], ali to je očito sad malo ilustracija nekih disciplinarnih razlika. Dakle, neću govoriti iz perspektive društvenih znanosti iz kojih dolazim jer su perspektive slične, ali i donekle različite. Probat ću govoriti iz institucionalne perspektive, što je na neki način i očekivano.

Zapravo su tu dvije teme o kojima bih htio nešto reći. Prije svega, mislim da pitanje kompetitivnih projekata, kako je postavljeno u ovom panelu i pozivu, zapravo skriva jedno važnije i općenitije pitanje. A to je pitanje kako izgleda sustav financiranja znanosti u Hrvatskoj. Naime, čini mi se da su čak i ova diskusija, ovaj panel i njegov naziv i glavna tema prihvatili nešto što se u posljednjih sedam ili osam godina može iščitati u znanstvenoj politici u Hrvatskoj, a to je da se kompetitivnost koristi kao neka vrsta maske, paravana iza kojeg se skrivaju dvije stvari, a to je potfinanciranost – što smo vidjeli u vašem [Ljiljane Marks] uvodnom slajdu – i izostanak ideje kako bi trebalo financirati sustav znanosti. Dakle, stalno se govori o tome da moramo imati kompetitivan sustav financiranja, da je to nešto što je vrijedno, poželjno itd., a time se zapravo prekrivaju te dvije stvari. Budući da ne izdvajamo dovoljno, nemamo dovoljno novca, onda postoji samo kompetitivno financiranje znanosti, što zasigurno nije poželjno u nekom cjelovitom i promišljenom sustavu financiranja znanosti. Dakle, smisao kompetitivnog financiranja nije da bude jedino, a kod nas se događa to. Prešli smo sa zProjekata koji su bili doista bez ikakve povratne sprege, i to u dvije faze. Prvo ste isplanirali, obećali da ćete nešto raditi i za to ste tražili 100 kuna. Odobrili su vam 20, ali nitko vas nikada nije pitao što ćete od toga što ste obećali napraviti za tih 20 kuna. To je bila prva loša stvar u tom sustavu, a druga je što vas na kraju nitko nije pitao što ste napravili s tih 20 kuna. Iz tog jednog potpuno neuređenog sustava, koji je bio bez ikakve povratne sprege – to ću naglašavati

kao protutežu ovoj kompetitivnosti – bez ikakve stvarne evaluacije, prebacili smo se u neki sustav u kojem postoji vrlo stroga selekcija i u kojemu se nastoji osigurati pretjerana povratna sprega, pa svaki trošak, svaku pojedinačnu stvar kontroliramo, vraćamo itd. Pritom se dogodilo da smo više-manje sličnu sumu novca koju smo tamo imali prebacili ovdje. Nismo ništa napravili sa sustavom, nego smo se iz jednog modela – potpuno nekritičkog, s nekoliko neracionalnih elemenata i bez ikakve povratne sprege – prebacili u drugi sustav koji je sada kompetitivan s potpuno, opet, pretjeranim idejama o povratnoj sprezi, što treba kontrolirati, na što treba dobiti *feedback* itd. Dakle, pojam kompetitivnosti u hrvatskoj znanstvenoj politici, to sam uvjeren, služi prikrivanju činjenice potfinanciranja – to rektor našega Sveučilišta svakom prilikom u svakom govoru ističe, pa se na to ne moram vraćati – i izostanka sustava. Mislim da se o tome ne govori dovoljno, da zapravo nemamo ideju o tome kako bi trebao izgledati suvisao, cjelovit sustav financiranja znanosti, to mi se čini ovdje važnim naglasiti i zapravo otvoriti razgovor o tome.

266

U jednom radu u kojem sam koautor s prof. dr. sc. Krunoslavom Piskom i prof. dr. sc. Višnjom Besendorfer, u izdanju u okviru jednog europskog projekta koji je provodio Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja (dostupno na poveznici http://www.nsz.hr/datoteke/16-17/NSZVO_publicacija.pdf), radili smo istraživanje o tome kako zaposlenici sustava znanosti i visokog obrazovanja u Hrvatskoj ocjenjuju različite aspekte svog rada. Jedan od setova pitanja odnosio se i na mogućnosti, tj. resurse za znanstveni rad, pa onda i financiranje. Analizirajući te rezultate, napisali smo jedan problemski tekst koji se bavi pitanjem sustava znanosti i visokog obrazovanja. Tu smo predložili, tj. iskoristili sliku piramide. Zapravo bi taj sustav trebao imati piramidalni oblik, a tvrdimo da on u Hrvatskoj ne postoji. Kako bi ta piramida trebala izgledati? Na dnu bi trebala imati neku količinu sredstava koja su bez ikakve provjere i procedure dostupna svakom istraživaču, znanstveniku za bazične stvari. Profesor Pisk je to volio nazivati bazičnim metabolizmom znanosti. Što to znači? Dok spavate, morate imati šećera da vam organizam radi. To bi značilo da svatko može barem svaku drugu godinu otići na neku konferenciju a da nikoga ne moljaka, podnosi upravi neke molbe o kojima mi onda moramo vijećati, vraćati, pitati "jeste li pitali na odsjeku?" i već ne znam što. To je nešto što se povremeno naziva nekim sustavom glavarina, dakle neka ideja da svatko ima nešto za te vrlo bazične stvari. Time bismo riješili puno stvari, da ljudi mogu putovati na konferencije, susretati se s kolegama, kupiti tri knjige pa da im onda ideja sazrijeva prije nego što je prijave itd. To je neki taj bazični metabolizam, dok sanjarimo o našem znanstvenom radu. Dakle, toga nemamo, baza u piramidi ne postoji.

Sljedeća stepenica bi trebali biti mali *grantovi*. To imamo, to su ove sveučilišne potpore koje služe za sonde, da napravite nešto što ćete kasnije moći iskoristiti za trikove o kojima je kolega Jovanović govorio, da budu kraj za neke vrste znanstvenih aktivnosti. Na to ću se kasnije vratiti. Naprosto, nemamo svi potrebu za velikim projektima. Mora postojati taj sustav malih *grantova* koji će nekima služiti kao mala razvojna stepenica, sonda, pokušaj iz kojega se možda neće ništa roditi – *that's fine* u znanosti, ali i kao možda konačno i najveće dostignuće za neke tipove znanstvene aktivnosti. I onda dolazimo na vrh piramide gdje je mjesto kompetitivnim projektima koji nekima postaju relevantni kad im ideja sazrije, kad se pokaže da je sonda plodna ili, ovisno o disciplinama, možda stanu. Tako bi trebao izgledati neki elaboriran i suvisao sustav financiranja znanosti, pri čemu ovaj gornji dio može imati nacionalni dio, poput Zaklade, pa europski, međunarodni itd.

Moram priznati da naprosto ne vidim da postoji razumijevanje i da netko zagovara takav cjelovit i zaokružen sustav financiranja znanosti. I ova odluka koja je ovdje citirana, o načelima potpisivanja programskih ugovora sa sveučilištima, ne daje natruhe da bi to išlo u tom smjeru. Dakle, ne postoji sustav koji bi bio cjelovit i koji bi onda imao smisla. Kad bi on postojao, onda bi ove kritike koje smo čuli za kompetitivno financiranje bile izlišne. Zašto? Zato što bismo imali prostor za ciklus. Kolega Jovanović je upotrijebio pojam kontinuitet, ja sam sebi zapisao ciklus. Dakle, imate neku ideju, nešto vam golica maštu, krenete od neke konferencije, knjiga, nekog malog *granta*, pa ako se pokaže produktivnim – ako se umrežite, ako je stvar sazrela – idete na kompetitivni projekt. Ako ne, vraćate se nazad pa ispočetka. Ova je kritika zapravo po meni posljedica činjenice da u Hrvatskoj imamo samo kompetitivne projekte i nešto malo sveučilišnih *grantova*, ali s tim je malim *grantovima* problem što ne vrše svoju funkciju, tj. što ne postoji baza glavarina, nego se oni koriste da bi nadomjestili bazu. Dakle, mi često glumimo te male *grantove*, izmišljamo te male projekte, potpore, da bismo otišli na konferenciju, kupili tri knjige ili laptop koji zbog nekog čudnog razloga ne možemo kupiti.

Danijela Lugarić: Sveučilišna potpora ne dozvoljava kupnju laptopa. Ni skenera. [Smijeh]

Dragan Bagić: Ok. Dakle, i ovo što imamo se iskrivljuje. Zaklada ne bi trebala financirati kupnju knjiga i odlaske na konferencije da postoji niža stepenica. U okviru malih *grantova*, sveučilišnih potpora, zapravo ne bismo morali fingirati, izmišljati te projekte za stvari da ih možemo financirati na drugi, jednostavniji način. Dakle, iz činjenice da nemamo cjelovit i elaboriran

sustav proizlaze anomalije koje imamo jer se moramo snalaziti. Mislim da ključno pitanje rasprave koje trebamo postaviti nije "Kompetitivni projekti – da ili ne?", nego koje je njihovo mjesto u cjelovitom sustavu financiranja znanosti.

Ajmo sada na temu, da moderator i urednik ne kaže da nisam ništa govorio o temi, a to su kompetitivni projekti. [Smijeh] Sada nešto o tome. Ja sam sociolog i mi volimo homogene stvari činiti heterogenima, odnosno tvrditi da sve to nije isto, nego je različito. Tako da ću ja iskoristiti tu bazičnu sociološku kompetenciju i reći da je u ovoj diskusiji problem to što humanističke znanosti nisu iste unutar sebe, nego su vrlo raznolike. Književnost i arheologija ipak su vrlo različite. U arheologiji je projektni pristup puno imanentniji nego u književnosti. Vi morate ići kopati, a to ne možete kada hoćete. Ne možete ići kada ima leda ili kiše. Naučili su me da je najbolje negdje u ranu jesen jer zemlja nije tvrda. Neki posao morate obaviti u nekom zadanom vremenu, morate ga unaprijed planirati, on mora biti konkretan – ne možete planirati da ćete prekopati tisuće hektara, jasno, morate definirati što ćete kopati ove, a što iduće godine. Ako se već radi o kopanju, onda znate da vam treba motika, tačke, morate paziti koliko ćete volumena iskopati, koliko vam radnika treba, tu zemlju morate negdje zbrinuti, pa vam treba kamion... Dakle, to je tip istraživanja kojemu je projektno financiranje imanentno. Jasno da je u književnoj teoriji to bitno drugačije. Gledam kolegicu Raffaelli, u lingvistici sigurno možete zamisliti neke stvari koje su bliže nekom projektnom financiranju. Razumijem da ste vi časopis *Umjetnost riječi*, ali humanistika je ipak nešto heterogenija od toga i sve ovo o čemu se govorilo ne može se jednako primijeniti na sve humanističke discipline. Drugo je pitanje je li to ispravna klasifikacija, trebaju li lingvistika i fonetika biti filologija ili ne trebaju, da li je arheologija humanistika ili nije... to je sad mala provokacija. Drugi problem kompetitivnih projekata koji ovdje vidim – sad ću se pridružiti kritici, da puhnem u isti rog – a mislim da to ovdje nije spomenuto, jest grandioznost. To mora biti nešto veliko i tu nastaje problem.

Neven Jovanović: Tako su bila formulirana naša pitanja od kojih smo krenuli, jesu li stvorena djela koja su primjenjiva na našu struku.

Dragan Bagić: Upravo tako. Znači, ta neka očekivana grandioznost je dio značenja, konotacije koja je tu upisana, a koja je po meni problematična i koju na neki način treba očistiti iz te ideje kompetitivnih projekata. Ono što želim istaknuti s institucionalne strane je jedna posljedica kompetitivnih projekata, trend koji se uočava pogotovo u Hrvatskoj, i tu nam prijete opasnost

iz perspektive znanstvene politike, a to je da se kompetitivni projekti počinju koristiti kao kriteriji evaluacije osoba i institucija. Tu dolazimo do zloupotrebe kompetitivnih projekata. Sjajno je da oni i Zaklada postoje, ali koristiti to kao indikator, kriterij za evaluaciju institucija je zloupotreba i vrlo opasna stvar jer naprosto ima asimetričan učinak na znanstvena područja, discipline, a onda i na institucije. To je stvar koju treba naglasiti i na neki način osvijestiti. Po svemu sudeći, novi Zakon o znanosti i visokom obrazovanju koji je u procesu izrade ugrađuje te elemente. Na kraju krajeva, i ova odluka isto implicira: što više novca vi prikupite na kompetitivnim projektima, to će vam država još više dodati umjesto obrnuto, u sustavu koji je potfinanciran. Da smo mi sustav koji je dovoljno financiran, onda bi to možda imalo smisla, ali u sustavu gdje imate kontinuiranu potfinanciranost to je naprosto pogubno. Ta mala sredstva ćete još preraspodijeliti tako da ekstra date onima koji i tako dobivaju više. To za posljedicu ima da će oni koji imaju malo imati još manje, što zapravo znači gušenje bilo kakvih potencijala za promjenu. I to je stvar za koju mi se čini da na nju posebno trebamo paziti.

I sad jedna stvar koju sam bio otvorio na početku, a sad ću je zatvoriti, a to je pitanje kompetitivnosti u znanosti kao takvo. Ja sam ga preveo i volim ga prevesti kao pitanje povratne sprege. Mislim da je to možda krivi naziv. Nije poanta u konkurenciji jer vi zapravo ne konkurirate za istu stvar u smislu konačnog rezultata. Smisao konkurencije je da dva proizvoda koja zadovoljavaju istu potrebu konkuriraju za kupca. Ovdje nemate to zadovoljavanje iste potrebe, dva različita projekta ne zadovoljavaju istu potrebu. Tako da mislim da je to potpuno krivi pojam, ali on implicira nešto što je poželjno i po meni potrebno hrvatskoj znanosti, pa i humanistici, a to je pitanje povratne sprege. Mislim da cijeli naš sustav znanosti i visokog obrazovanja – ako hoćete, pogotovo u humanistici – nema dovoljno te povratne sprege: povratne informacije o našem radu, evaluacije, pitanja relevantnosti, učinka itd. To je po meni pozitivna stvar tih kompetitivnih projekata, makar je loše operacionalizirano u nekim stvarima, koje ne bi trebalo olako odbaciti. Hvala.

Morana Čale: Ja sam također nešto napisala, ali to neću čitati zato što mislim da su prethodni govornici dotaknuli sve važne stvari i radije bih se osvrnula na pojedine teme o kojima su oni govorili. Zašto neću čitati to što sam napisala? Zato što mi se čini nepotrebnim obnavljati teme kojima sam se bavila u članku koji sam prije šest godina objavila u *Umjetnosti riječi*, a koji se upravo bavio tim problemom, ne kompetitivnim projektima, nego ispraznošću, fantomskom naravi izvrsnosti koju je prije već više od dvadeset

godina raskrinkao Bill Readings. Čak i ti pojmovi kompetitivnosti, zatim položaj humanistike u usporedbi s drugim znanostima, čini mi se da nije potrebno da to sve ponavljam. Tamo citiram puno literature iz koje sam učila pa ako nekoga zanima, on će to pogledati. Radije bih se vratila na nešto konkretno. Prvo bih odgovorila Davoru da nije baš točno da nisam uopće bila u sustavu projekata: vodila sam dva – nisam znala da se to zove zProjekt, ali evo sada znam – vodila sam dva zProjekta i bila sam time vrlo zadovoljna, samo što, baš kako je rekao prodekan Bagić, nema povratne sprege. Bila je tu neka statistika – kvantitativna, kako je rekla Jasmina, pitanje je što je relevantno – ali moj projekt tu uopće nije loše prošao, po broju objavljenih radova. Mi smo zaista obećali toliko knjiga i objavljenih radova i to smo zaista i napravili. Samo, naravno, nema nikakvih izravnih posljedica. Ja sam jednom pokušala prijaviti projekt na Zakladu, prije mandata Ljiljane Marks. Suradnici i ja smo dobili dvije superlativne recenzije i jednu poraznu. Porazna je stigla od recenzenta Amerikanca. Kako to znam? Zato što se tada tražilo da podnositelj prijave predloži recenzente i ja sam bila toliko naivna da sam poslušala kolegicu iz bliske struke, koja je bila suradnica na projektu. Ona mi je sugerirala ime tog stručnjaka iz Amerike, koji je procijenio da mi uopće nemamo relevantnih radova na relevantnom jeziku. Zna se koji je jedini relevantni jezik. Mi smo imali radova na engleskom, pa osim na hrvatskom još i na slovenskom, talijanskom, francuskom, španjolskom, njemačkom, bugarskom, poljskom. Imali smo radove na raznim jezicima u zbornicima radova međunarodnih skupova koji su priznati u okviru naše šire struke i naših pojedinačnih struka. Međutim, sve je to taj recenzent ocijenio kao nerelevantno jer nismo objavljivali u angloameričkim časopisima, koji se zapravo indeksiraju u komercijalnoj bazi čiji je vlasnik korporacija. Dakle, mi nismo objavljivali u tim časopisima, a iskreno, u mojoj uskoj struci me nikad nitko tako nešto nije pitao niti se ikad ikoji kolega u inozemstvu hvalio da je objavljivao u časopisima indeksiranima u tim bazama jer, jednostavno, talijanska filologija je nešto drugo. Naša Zaklada uvijek traži da se malo prilagodimo i nacionalnim temama, što mi talijanisti spremno činimo jer imamo tradiciju da se bavimo komparatistikom, odnosima hrvatske književnosti i kulture s Italijom. Dakle, s jedne strane imate pritisak da radite nešto domoljubno, povežete se s nacionalnim temama, što nama ne pada teško, ali zatim se uzima u obzir mišljenje tog Amerikanca koji nameće kriterij protiv kojega se ne možete buniti. Nakon toga nije više bilo smisla prijavljivati isti projekt, mislim da su mi rekli da i ne mogu.

Zapravo sam htjela početi s parafrazom jednog citata: čemu još projekti? Ili barem čemu još projekti u znanosti o književnosti? Ujedno bih iskazala divljenje Jasmini koja je nabrojila sve razloge zašto se projekti kose sa sa-

mom prirodom humanistike, kao što je kolega Bagić rekao: humanistika je heterogena, partikularna, postoje razne vrste humanistike. S druge strane je upravo Jasmina vrlo uspješna voditeljica koja je uspjela okupiti istraživačku ekipu, dakle vrlo uspješno u svakom pogledu, i u znanstvenom pogledu diseminacije rezultata i što se tiče plivanja u teškoćama s notorno zahtjevnim administratorima projekata u Zakladi – dakle sve je to ipak uspjela obaviti. No što ako nema skupine suradnika? Što ako čovjek u humanističkim znanostima radi na jednom određenom segmentu, a njegov kolega u toj struci radi na nekom drugom segmentu, treći na trećem? Uzmimo sad talijaniste: oni koji rade, rade na nečemu što se može podvesti pod općenitu temu kakvu zahtijeva potporni projekt, ali ne može se izmisliti, "nafarbati" takav naslov da to prolazi u Zakladi i da prolazi kriterije međunarodnih recenzentata. Američki recenzent je rekao da to uopće ne izgleda kao projekt, to što smo mi podnijeli, nego kao vrlo lijep, širok plan bavljenja našom strukom, što smo mi zapravo uspješno radili u okviru meni danas "novootkrivenih" zProjekata. Mislim da se izostanak glavarina ne odnosi na cijelu Hrvatsku, nego samo na naš Fakultet i Zagrebačko sveučilište. Mi znamo da sva provincijska sveučilišta, iako dosta kaskaju za nama, imaju glavarinu.

Dragan Bagić: Da, ali nemaju ovo drugo. Pitanje je ili-ili. Za sto kuna pitanje je hoćete li dvadesetorici podijeliti svakome po pet kuna ili desetorici po deset kuna.

Morana Čale: Upravo sam nedavno čula da se na Sveučilištu u Dubrovniku dijeli po nekim individualiziranim kriterijima, gleda se koeficijent, koliko je tko objavio radova u zadnje vrijeme, dakle ne dobije svatko isto.

Dragan Bagić: Poanta je u tome da ovo što mi dijelimo kao projekte oni dijele kao glavarine.

Ljiljana Marks: Novac koji Ministarstvo daje je isti.

Neven Jovanović: To su tzv. programska sredstva.

Dragan Bagić: Ili ćete imati glavarine ili ove male *grantove*, ali ne možete imati i jedno i drugo.

Morana Čale: U svakom slučaju, potporni projekti su nešto predivno i mi smo jako zahvalni, jedino nam nije jasno zašto se sredstva moraju potrošiti do 12. 12., ali dobro, nećemo sad prebrojavati konju zube kad je darovan. Mi smo vrlo zahvalni i sretni što imamo barem tu mogućnost i dok traje, traje. Da se vratim na pitanje čemu projekti. Najprije sam počela razmišljati o međunarodnom projektu i u našem su mi Uredu za međunarodnu suradnju

sugerirali da mogu poslati cirkular koji će oni uputiti i javit će mi se netko tko ima slične ideje. I javio mi se jedan čovjek, ali ugledan. To je slovenski komparatist Marko Juvan. Otišla sam na neki skup, tamo sam nešto govorila, razgovarali smo i oni su mi razbili sve iluzije. Dakle, to je vrlo radišna skupina književnih znanstvenika s Instituta za književnost pri slovenskoj Akademiji. Iako su dobro umreženi s europskim komparatistima, oni su mi sami pojasnili da je gotovo nemoguće dobiti taj europski projekt – to je bilo prije nekih sedam godina, čini mi se – iako su oni imali neke veze s kolegama iz Austrije, Britanije. Marko Juvan ima međunarodnu bibliografiju, objavio je dvije knjige u Americi, dakle to nije čovjek koji sjedi u kutu i kuka što nije dobio međunarodni projekt. Objasnili su mi zašto to nikako nije moguće. Slovenija također pripada u niži rang europskih zemalja, dakle voditelj mora biti iz neke zapadne zemlje, najbolje Francuske, Njemačke ili donedavno Velike Britanije. Španjolci i Portugalci nemaju puno izbora, Talijani tu i tamo mogu biti voditelji. Postoji kolonijalni odnos. Nadalje, u humanističkim znanostima znanost o književnosti se marginalizira. U našoj akademskoj zajednici književnost je zbilja Pepeljuga u filologiji. Ne zaboravite, na Matičnom odboru arak teksta iz znanosti o književnosti vrednuje se dvostruko manje nego arak teksta iz lingvistike, a za trećinu manje nego iz područja teologije, filozofije... Da ne kažemo da znanost o književnosti nije samo filološka disciplina, nego i znanost o umjetnosti. Tu smo potpuno izbačeni. Dakle, znanost o književnosti je kod nas u vrlo nezavidnom položaju. Uopće je vrlo destimulativno ulaziti u kompetitivne postupke u kojima se o tome odlučuje... Evo, ja sam doživjela spomenuti susret s recenzijom američkog lingvиста. On vrlo vjerojatno sa stajališta svoje struke, nacije, ima pravo, ja mu to ne mogu osporiti. Dakle, čemu još projekti? Bi li se moglo još nešto napraviti da se riješi taj apsurd? Ne zaboravite, ako smo zaposleni na Sveučilištu kao nastavnici, pola našeg radnog vremena je znanost. Činjenica da se mi moramo natjecati da bismo obavili 50% svoje osnovne djelatnosti to je kao da čistačici ne date borosane, krpu i vodu, nego neka se sama snađe, neka se natječe na projektu. [smijeh] Ili da tajnici ne date kompjutor ili klamericu. Ja apeliram na one koji išta tu mogu, ali naravno, tu zajedno s vama mogu samo lamentirati, da se revidira položaj znanstvenika u sustavu financiranja, da se omogućí financiranje osnovne djelatnosti, a da se projekti prijavljuju onda kad je to zaista potrebno. Mi moramo ići na konferenciju, mi moramo čitati knjige, dakle nije normalno da se mi natječemo da dobijemo sredstva za ono što moramo raditi za plaću. Dakle, projekti bi se u humanistici morali prijavljivati samo u ovakvom sretnom sklopu okolnosti kakve je imala Jasmina sa suradnicima, gdje su zaista

profilirali zajedničku temu i imali su svrhu. Izmišljanje teme, navlačenje, laganje ne vodi ničemu. Oprostite što sam govorila ovako fragmentarno, vjerojatno su moji prethodnici rekli još nešto na što bih bila reagirala, ali mislim da sam i previše govorila. [Pljesak]

Davor Dukić: Nismo naše izlagače pojedinačno nagrađivali pljeskom, pa evo ovako svima za kraj. Počeli smo s nešto zakašnjenja, ja sam si isto uzeo nešto vremena, tako da... Dobro, tu smo negdje u sat i pol izlaganja. Nadam se da nismo preumorni, da imamo snage za diskusiju. To može biti neko pitanje, komentar ili treća i posljednja logička mogućnost: dodatak, ako je nešto bitno ovdje ostalo neizrečeno. Moj je dojam na prvu loptu – vidjet ću kad budem čitao materijal ili ga preslušavao – da smo u svim izlaganjima bili više unutra nego vani, da smo puno toga gledali naočalama koje nam je postavila Ljiljana na početku. I kada smo kritizirali kvantificiranje, zapravo smo donekle kvantificirali i više govorili s menadžerskog aspekta, ali to je valjda normalno u projektima. Dosta je teško govoriti o tome čime bi se projekti trebali baviti jer to nije kvantificiranje, to nije samo režija i organizacija, nego neki znanstveni rad. To je samo moj dojam. Ja tu tako, malo brbljam dok vi smislite neko pitanje i komentar i sad vas prepuštam našim gostima koji su večeras došli i koji su, pretpostavljam, zainteresirani na različite načine za ovu temu. Recite što vas tišti, što vas zanima, što mislite da je važno da svi čuju.

Tomislav Brlek: Samo kratko, ali nešto mi je palo na pamet u vezi s tom metaforom o znanosti o književnosti kao Pepeljugi. Mislim da jedan važan dio krivice za to snosimo mi sami koji se time bavimo. Postoji prilično izražena tendencija u znanosti o književnosti zadnjih dvadeset, trideset, četrdeset godina da se bavi svime drugim osim književnošću, pa onda nije ni čudo da nikome nije jasno čime se bavi. Pritom naročito izbjegava objasniti zašto bi bavljenje književnošću bilo važno, a da to ne bude u terminima neke druge discipline. Dakle, to nije važno iz razloga koji bi bili i u sociološkoj, politološkoj, historiografskoj ili bilo kojoj drugoj disciplini, nego su to razlozi specifični samo za književnost. Ali tu vrstu odgovornosti znanost o književnosti odavno izbjegava preuzeti i stalno se pokušava prikazati kao nešto drugo. Pitanje "je li humanistika fundamentalna?" je također pitanje koje se odavno izbjegava. Ona naprosto otpočetka priznaje da je inferiorna prirodnim znanostima i da jedino što joj preostaje jest da na neki način pokaže da i ona ima neko dodatno mjesto. Mislim doista, kao što ste svi i govorili, da bi stvari trebalo postaviti obrnuto, nije tako, nego je upravo suprotno. Toliko.

Morana Čale: Ako smijem dodati, vjerojatno misliš i na kulturnostudij-ske... Zapravo ponavljamo ono što su relevantni autori odavno rekli. Dakle, kulturni studiji unose aktivističku, reprezentacijsku i referencijalnu notu u bavljenje književnosti. Problem je što su aktivizam, rod, spol, klasa, rasa dijelovi referencijalnog svijeta, ali ne književnosti. Književni studiji morali bi se baviti ne tim temama, nego načinom na koji jezik u književnosti obrađuje te teme. To nikako nije popularno ni u samoj struci. Pretpostavljam da se dobar dio prisutnih pita o čemu govorim? Dakle, književnost je posebna upotreba jezika, ne prenošenje informacija, zalaganje za bolju budućnost, prava potlačenih, s kojima ja duboko suosjećam, ali to nije svrha znanosti o književnosti. Riječ je o stavu koji nije dominantan samo kod nas...

Jasmina Vojvodić: Ali to ne znači da neće postati.

Morana Čale: Ne znam. U optimistične dane pomislim da da, ali bojim se da...

Jasmina Vojvodić: Ali ta je situacija već bila. Mi smo svjedoci toga da su početkom 20. stoljeća ruski formalisti upravo to naglašavali, između ostaloga: prestanimo se baviti sociologijom, psihologijom, filozofijom u književnosti, bavimo se literarnošću.

Morana Čale: U angloameričkoj utjecajnoj sredini, kad kažeš formalizam ili dekonstrukcija, to je uvreda, to je gotovo psovka.

Jasmina Vojvodić: Uvelike su kasnije strukturalisti ovisili o njima. Mislim da je znanost o književnosti ojačala upravo zahvaljujući toj školi. Sada je došlo do pada. Ako vjerujemo da je riječ o klatnu, ajmo povjerovati da će se klatno pomaknuti u korist znanosti o književnosti.

Morana Čale: U korist cikličkog poimanja znanosti o književnosti, pristajem na to.

Tomislav Brlek: To je svakako razlika između humanističkih, društvenih i, ja vjerujem, prirodnih znanosti, da one nisu kumulativne, linearne i progresivne, ne napreduju, nego se stalno vraćaju na jedno te isto. Ali to vraćanje na jedno te isto ima smisla. Dakle, ima se smisla baviti i Aristotelom iako je o njemu sve već jako pametno rečeno još u njegovo doba, ali to nije nešto što mi možemo samo preuzeti na način na koji je to, bar meni tako izgleda, moguće u prirodnim znanostima. To moramo sve sami odraditi, čovjek mora sam doći do neke spoznaje, ne može to netko drugi. To je razlika. I to bi trebalo preraditi u te kriterije vrednovanja.

Morana Čale: Što ti misliš, koliko ljudi u hrvatskoj književnoznanstvenoj zajednici može vrednovati po tim kriterijima?

Tomislav Brlek: Ne znam.

Morana Čale: Mislim da ih je vrlo teško nabrojati na prste.

Neven Jovanović: Jasmina je stvari postavila jednostavno i bilo bi lijepo da su tako jednostavne: s jedne strane zli administratori, a s druge strane dobri znanstvenici. A onda sam odmah pomislio: pa nisu baš ni svi znanstvenici... Drugim riječima, mi i sami primjenjujemo te kriterije protiv kojih se bunimo. I to ne kad se prijavljujemo na projekte, nego već i onda kada pišemo izvještaje za svoje kolege i kada ocjenjujemo izvještaje po tablicama, a ne po onome što je napisano, mada vidimo i sami da će za nekoliko godina tablica postati najvažniji kriterij naše kvalitete. Mislim da je bilo spomenuto: mjesto objavljivanja, časopis, služi kao zamjena za čitanje. Znači, jedini koji treba pročitati rad zapravo je urednik ili recenzent časopisa, a sve drugo se može iz toga izvesti mehanički, matematički.

Dragan Bagić: Važnije je u kakvom si društvu nego tko si.

Davor Đukić: Imam jedno pitanje za Dragana. Nisam znao za taj rad koji si objavio u koautorstvu i nisam znao, kad si najavio piramidu, od čega će se sastojati. I kad si krenuo od dna, onda je logika bila jasna. Dakle, na dnu glavarine i onda mi je i ova druga stepenica bila jasna, i neću reći da sam bio razočaran, ali nešto mi je i dalje falilo s onim trećim dijelom, završio si s kompetitivnim projektima. Ne bih rekao da je to samo karakteristika humanističkih znanosti, mislim da u svim znanostima postoji nešto od ovoga rada na duge staze. Upotrijebljen je bio termin fundamentalni, temeljni, ali mislim da je to neki stručni posao više na duge staze nego nekakav jako sofisticiran teorijski rad, također na duge staze, ali teško primjenjiv. To ima fizika, to imaju sve prirodne znanosti, to imamo na neki način i mi. To mi nedostaje u piramidi, financiranje nečega na duge staze, a što nije izravno primjenjivo, a što nisu sabrana djela, a što se u znanosti prepoznaje. Davno sjećanje, ima tome više od deset godina, sredina nultih, naša, nažalost već pokojna, kolegica Vlasta Vizek Vidović, tada prorektorica, govorila je na Sveučilištu, upravo se vrativši s nekog skupa u Europi, o budućnosti istraživanja i opet iz te vizure koliko će se što financirati. Toliko je to davno bilo da više nisam siguran jesam li dobro zapamtio, ali mislim da je ona govorila o *blue sky research*, nešto što je tako neprimjenjivo, fundamentalno teorijski, a to će se isto financirati 5% iz neke ukupne svote. I ja sam to zapamtio i mislio sam da ću nalaziti, ali više nigdje ne nalazim, ni u tvojoj piramidi ni

u predviđanjima koja mi je u telefonskim razgovorima ovih dana iznijela Milena Žic Fuchs. Meni se i dalje čini da je ta piramida od tri dijela nedovoljna, da nešto fali, da nije dovoljno da imamo samo Zakladu za znanost ako je ovakva i ako financira samo te projekte. Govorila si o puno toga [Ljiljana Marks] – meni je toga malo! Mislim da je raznolikost znanosti puno veća nego što pokriva naša infrastruktura.

Dragan Bagić: Dvije su dimenzije koje ne treba brkati. Jedno je način financiranja, a drugo su istraživačke aktivnosti. Mislim da te dvije stvari moramo analitički odvojiti. Istraživačka aktivnost je nešto za što je biografija, karijera istraživača ključna jedinica. Dakle, ja sam taj koji imam svoju ideju čime se hoću baviti, a ovo je druga dimenzija: netko izvana meni daje za nešto, a moja je odgovornost da te mogućnosti financiranja adekvatno kombiniram s nekim svojim srednjoročnim ili dugoročnim planom. Nije poanta da ću reći da ću deset godina misliti o nečemu, ali daj mi potpiši ugovor za to. To je krivo. Ja ću deset godina misliti o nečemu, to je moj znanstveni projekt, moja znanstvena odgovornost, moj znanstveni poduhvat koji ja poduzimam jer sam znanstvenik, to hoću i to me zanima, a u tom svom poduhvatu u raznim fazama koristim razne izvore financiranja, ovisno što mi u kojoj fazi treba i gdje sam napredovao u kojem trenutku. Zato mislim da je krivo brkati te dvije stvari. Dakle, nekad će mi trebati projekt jer imam nešto. Taj projekt može biti u početku, sredini ili na kraju tog velikog poduhvata. Možda će mi trebati četiri projekta u raznim fazama, dakle to je stvar osobnog ili grupnog, timskog planiranja nekog većeg poduhvata. Mislim da bi bilo krivo tražiti da potpišem neki projekt na deset godina, da ću nešto raditi... Mislim da je to krivo razmišljanje o tim *blue sky* istraživanjima, dakle *open-ending*, ne znamo gdje ćemo i hoćemo li igdje završiti. ERC projekti su zapravo mišljeni kao takvi. Nije važna relevantnost, nisu čak toliko važne ni aktivnosti, važna je ideja. Ako je ideja *hot*, evo ti novci. Veliki novci. To je ideja ERC-a. Međutim, problem je opet što je to vremenski definirano. Po meni, subjekt i nositelj mora biti znanstvenik, a ne ugovor za takve stvari.

Ljiljana Marks: Novac se u Zakladu distribuira preko Ministarstva koje je samo skretničar, to je izravno novac iz Ministarstva financija, tj. proračuna.

Ministarstvo ovoga časa ima jako ugodnu poziciju, čini mi se, koju nitko ne dira jer je Ministarstvo novce za projekte prepustilo Zakladi, uopće pritom ne pokušavajući podići novce za programsko financiranje i temeljna istraživanja. Ja dolazim iz Instituta: mi smo nekada imali plaću za temeljna istraživanja i još smo dobivali neke novce da možemo ići na teren itd. Taj dio novca je zapravo u financiranju potpuno presušio, toga nema i zapravo

tu vidim problem. Je li to ova prva ili druga stepenica vaše piramide, potpuno svejedno. Fakulteti imaju i nastavnu djelatnost, znanstveni instituti to ne bi trebali imati, tj. temeljna djelatnost bi im trebala biti istraživačka djelatnost. A oni su se pak sada isto tako pretvorili u timove koji jurišaju na raznorazne projekte, umrežavaju se, je li to HERA, je li to ovo ili ono, a temeljna djelatnost, ono zbog čega su instituti osnovani, isto je tako potonula. Dakle, ni nje više nema jer su ljudi iz instituta također umreženi po raznim grupama, pa se neki bave jednom temom, neki drugom, ali iza imena instituta najčešće više nema njihove djelatnosti.

Dragan Bagić: Štoviše, kod instituta imate paradoks da mogu egzistirati, ljudi mogu primati plaće a da ništa ne rade! S punim opravdanjem jer nemaju sredstava da nešto istražuju. Način financiranja instituta je zapravo najbolji način ilustriranja tog paradoksa nedostatka sustava financiranja znanosti.

Ljiljana Marks: Ovi milijuni koje izdvajamo iz BDP-a, to su i bruto plaće, to nije samo za istraživanje. Za istraživanje ostaje vrlo malo novca, tu su i plaće svih nas. To se isto tako zanemaruje u onim velikim brojkama.

Lovro Furjanić: Bez želje da se antagoniziram i uz puno poštovanje prema svemu što je rečeno, smatram da mi koji dolazimo iz humanističkih znanosti nismo jedini koji bismo trebali biti skeptični prema konceptima poput kompetitivnosti u znanosti. Na primjer, ni matematičar koji se bavi teorijom skupova ni fizičar koji istražuje modele širenja i skupljanja svemira, neku vrstu astronomske metafizike, ne prolaze jako dobro u ovakvim sustavima vrijednosti. Da još malo proširim što sam rekao, mislim da se vrlo često polazi od slabih epistemoloških temelja kada se pokušava na sirov način uvesti provjerljivost u znanje, na primjer kod ishoda učenja u srednjim školama. Vratimo se prirodnim znanostima: ako se sjetimo Kuhnove strukture znanstvenih revolucija, u trenutku kada u fizici, matematici, kemiji ili bilo kojoj vrsti prirodne znanosti dolazi do paradigmatškog obrata, ne znam čemu ta nastajuća paradigma može biti kompetitivna, samoj sebi ili nekoj staroj paradigmi koja postavlja druga pitanja i na njih očekuje druge odgovore. Na to isto mislim kada govorim o slaboj epistemološkoj osnovi. Da zaključim, mislim da mi humanisti nismo sami u skepsi prema ovakvim pristupima.

Neven Jovanović: To sad otvara daljnje pitanje o kojem sam mislio kad smo čuli riječ interdisciplinarnost. Pitanje je posve konkretno: što će ustanova kojoj svi mi pripadamo, a to je Sveučilište u Zagrebu, napraviti da omogućiti interdisciplinarnost? Mogu zamisliti suradnju u kojoj ljudi koji se poznaju zajedno naprave neki projekt jer se poznaju. Ali to nije *prava* inter-

disciplinarnost. Sveučilište bi trebalo pokušati stvoriti situaciju u kojoj bi se ljudi susretali, gdje ne bi ostajali svatko na svojoj ustanovi. To je situacija podijeli pa vladaj. I u takvoj je situaciji onda najlakše naložiti da glavina sredstava ide za STEM znanosti, mrvice za humanistiku, a onda neka se STEM i humanisti međusobno glođu. Ja se s vama slažem, ljudi u osnovi imaju iste probleme; znamo da ni u prirodnim znanostima nisu posebno zadovoljni kvantifikacijom svojih istraživanja.

Morana Čale: To je isti problem o kojem je govorio Davor, a kolega Bagić je rekao: "Zaboravite to, to je nemoguće." Dakle, to je ta potpuna otvorenost, sloboda spekulacije. To je nemoguće, nemoguće u projektima...

Dragan Bagić: Ja nisam rekao da je to nemoguće. Krivo ste me interpretirali. Ja sam rekao da je to odgovornost istraživača, briga koju on mora nositi, a ovo su mogućnosti da on te svoje ideje i planove provodi na ovaj ili onaj način. Dakle, ja mislim da je besmislena ideja da ćete potpisati ugovor s državom, da ćete deset godina misliti o nečemu. Mislim da to nitko ne očekuje. To je nemoguće i besmisleno, u to čvrsto vjerujem.

Morana Čale: Možete li zamisliti Aristotela ili Kopernika...

278

Dragan Bagić: Ali on nije ugovorio ništa ni s kime, nitko ga nije financirao. Upravo o tome se radi, ne potpisujete ugovor zato da mislite i napišete *Metafiziku*.

Morana Čale: Nismo li potpisali radni ugovor da ćemo misliti?

Dragan Bagić: Točno to.

Morana Čale: I da bi to moralo biti normalno financirano. Znam da zadržavam, ali... Znam o tekućim projektima preko rekla-kazala. To je bio jedan od razloga zašto sam odustala od daljnjeg natjecanja. Porazno je da ne samo što morate znati tri godine unaprijed kad ćete, koji dan vidjeti koju osobu koju još niste ni upoznali, kada ćete biti na kojoj konferenciji koja još nije ni raspisana... Zašto bi se netko tko se, na primjer, bavi spekulacijom iz područja teorijske matematike ili fizike ili književnosti neprestano kretao? Postoji teorija o tome da je cijela akademska mobilnost također vrlo ekonomska kategorija u sprezi s aviokompanijama, turizmom, ekonomijama zapadnih zemalja. Mičite se, sastančite, pa će se novci okretati. Toma Kempenac je rekao: "Nisam nigdje našao mir osim u kutu s knjigom." Dobro, ne tražimo mir u smislu dokolice, nego kao *otium* za intelektualni rad. Mi moramo moći raditi u kutu s knjigom, a ne neprestano zujati nekamo, razgovarati o nečemu, projekti, projekti kao prazne ljuštore. Kao što je Davor insinuirao

u svojim retoričkim pitanjima, veliko je pitanje koji su to znanstveni rezultati tih međunarodnih projekata, gdje su ti znanstveni rezultati, zašto o njima ne čitamo? Ne govorim o STEM, nego o humanističkim znanostima. Gdje su ti veličanstveni znanstveni rezultati, gdje su se oni implementirali? U koju nastavu, u koju popularizaciju znanosti?

Tomislav Brlek: Čitao sam nešto o tome kako su u zadnjih tridesetak godina na američkim sveučilištima, a vjerojatno je i drugdje tako, sve katedre za fiziku imale velik broj doktoranada koji su se bavili teorijom struna jer se to smatralo nečim što treba financirati, iako to u nekom vremenskom razdoblju u kojem je inače u fizici dolazilo do velikih otkrića nije dovelo ni do kakvog značajnog otkrića, ali se to i dalje financira. A za neka druga područja, i ova koja je kolega spomenuo, za to nema novaca. Dakle, taj mehanizam nije specifičan samo za humanistiku, to da se financira nešto iako zapravo ne daje nikakve rezultate.

Tatjana Peruško: Ja bih zapravo rezimirala. Tu je puno nas iz znanosti o književnosti i točno se vidi da dolazimo iz struke u kojoj projekti imaju malo smisla, ali zato ima smisla da nam se omogući naša temeljna aktivnost. Dakle, mi i kada tražimo novac od projekata, na projektima, zapravo tražimo jako malo. Nama ne treba kamion za zemlju, ne trebamo imati radnu odjeću... Malo nam toga treba, ali očekujemo da nam to malo bude zajamčeno. Meni recimo smeta činjenica što dio knjiga koje naručujem već godinama ide biblioteci, a ne meni osobno. To je često specifična literatura koja nam treba za naše osobne "projekte", bez koje ne možemo pisati i predavati. Smeta mi što ne mogu hitro doći do knjiga koje mi trebaju. Vjerujem da smo tu različiti i od kolega, recimo filologa, lingvista, da ne govorim o etnologima, arheologima, sociologima, imamo potpuno drukčiju percepciju cijele ove priče. Nismo čak ni etnolozi, eto, ni diktafon nam ne treba. Ili jako rijetko. Trebao mi je za snimanje okruglog stola *Umjetnosti riječi* pa sam ga posudila od sociologa. [Smijeh]

Neven Jovanović: Ovdje se moram ne složiti s tobom. Jedna od jako vrijednih knjiga kojom sam se imao priliku koristiti, i to baš iz područja znanosti o književnosti, nastala je vrlo očito kao rezultat projekta. To je višesveščana *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*. Različiti autori pišu o različitim aspektima književnosti iz svojih zemalja. Kad sam čitao tu knjigu, vidio sam koliko malo znam o stanju, o povijesti književnosti te "srednjoistočne" Europe. Mogao sam procijeniti vrijednost projekta iz onih priloga koji su se bavili Hrvatskom, Jugoslavijom, našim prostorima, ali tamo nalazimo

slične situacije, vrlo zanimljive i u onim ranijim razdobljima, ne samo u modernome razdoblju iz ostatka toga, da kažemo, "regiona".

Tatjana Peruško: To nije ista priča, Nevene. Svaki naš zbornik, svaka naša konferencija je jedan takav projekt, onda ih možemo tako zvati, ali to nije ono o čemu mi večeras ovdje govorimo.

Neven Jovanović: Kako nije, to je proizašlo iz jednog kompetitivnog projekta.

Tatjana Peruško: Pokušaj prijaviti takav projekt.

Neven Jovanović: Netko je morao omogućiti, platiti tim ljudima da se nađu, netko tko je razvio koncept i onda ga i prijavio i dobio financiranje.

Davor Dukić: Dobro, hvala vam lijepa, svima koji ste došli i odvojili dosta vremena večeras. Evo, za nekoliko mjeseci moći ćete to čitati, nadam se u prvom broju *Umjetnosti riječi* za 2019. Kad se vidimo šesti put, ne znam, ali svakako 2019.⁵

⁵ Uredništvo *Umjetnosti riječi* ipak je odlučilo objaviti transkript okruglog stola već u ovom broju. Tim više što se sljedeći okrugli stol – na temu "Multidisciplinarnost i humanističke znanosti", koja se skladno nadopunjuje s ovom – planira održati već u ožujku 2019. godine.